

MAHHALIY PROBITIKLARNI BROYLER JO'JALARNING
RATSIONIDA QO'LLANILISHI VA ULARNING TA'SIRI

Alisher Ergashev Anvarjonovich

*Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va
biotexnologiyalar universitetining Toshkent filiali mustaqil izlanuvchisi*

Аннотация. *Целью диссертационной работы является изучение применения штаммов пробиотических бактерий в качестве кормовой добавки в рационе цыплят бройлеров и влияния их кормов на пищеварение.*

Annotation. *The purpose of the dissertation is to study the use of probiotic bacterial strains as a feed additive in the diet of broiler chickens and the effect of their feeds on digestion*

Ключевые слова: *живая масса, рост, убойная масса, убойный выход, рацион, премикс и цыплята-бройлеры.*

Keywords: *live weight, growth, slaughter weight, slaughter yield, diet, premix and broiler chickens.*

Kirish. Respublikamiz prezidentining farmon va qarorlari, hukumat qarorlari bu borada dasturi amal bo'lib xizmat qilmoqda. Bu hujjatlarda chorvadorlar uchun barcha shart-sharoit va imtiyozlar o'z aksini topgan. Mamlakatimizda chorvachilikni rivojlantirish uchun mustaqillik yillarida barcha imkoniyatlar yaratib berildi. Chorvachilikni xususiylashtirish natijasida chorva hayvonlari egasini topdi, fermer, dehqon va shaxsiy xo'jaliklarda chorva bosh sonlari ko'payib, mahsulot etishtirish keskin oshdi. Fermer xo'jaliklari uchun har shartlibosh molga 0,30-0,45 ga er ajratib berilishi natijasida chorva hayvonlari uchun etarli miqdorda turli xildagi ozuqalar etishtirilib, mollarni to'laqiymatli oziqlantirish imkoniyatlari yaratildi. Chorva mahsulotlariga davlat byudjetlari va xarid baholarini bekor qilishni chorvadorlarning moddiy manfaatdorligini oshirish imkonini berdi.

Hozirgi butun dunyo inqirozi paytida mamlakatimiz prezidenti va Vazirlar mahkamasining Respublikamizda chorvachilikni rivojlantirish bo'yicha qator

Ta'limning zamonaviy transformatsiyasi

qarorlari chop etilgan. Chorvachilikni rivojlantirishda ularning to'yimli moddalarga bo'lgan talabini qondirish bilan bir qatorda vitaminlar va mikroelementlar bilan ratsionni balanslashtirish ham katta ahamiyatga egadir.

Tadqiqot maqsadiga erishish uchun quydagi vazifalar belgilab olindi:

1. Broylar jo'jalarini saqlash va ozuqlantirish sharoitlari hamda jo'ja xona mikroklimatini o'rganish;
  2. Probiotiklarni qo'llash davomida broylar jo'jalarning tirik vazni, o'sish dinamikasini o'rganish;
  3. Probiotiklarning broylar jo'jalar go'shtining biokimyovi va mineral tarkibini o'rganish;
  4. Probiotik bakteriyalarni broylar jo'jalarda sinaganda, ulardagi moddalar almashinuvi, ichki organ va to'qimalarning o'zgarishlarni o'rganish;
  5. Broylar jo'jalarning soyim natijalari va iqtisodiy samaradorligini o'rganish
- Ushbu vazifalar natijasida quyidagi organiladigan omillar belgilab olindi.

(1-jadval).

1-jadval

Tajriba tasviri

/r	Gu ruhlar	osh soni	Oziqlantirish sharoiti	O'rganiladigan omillar
	Nazorat	100	Qalin to'shamali polda. Standart ratsion+Mega premiks	1.Asrash va oziqlantirish sharoiti. Ozuqani qoplash; 2.O'sish dinamikasi, yosh jo'jalarni saqlanishi; 3.Go'shtning biokimyoviy tarkibi. go'shtning mineral tarkibi.

Ta'limning zamonaviy transformatsiyasi

2	1- tajriba	00	1	Qalin to'shamali polda. Standart ratsion+Mega premiks + Mahalliy probiotik bakteriyalar 2%li (2 ml)	1.Asrash va oziqlantirish sharoiti. Ozuqani qoplash; 2.O'sish dinamikasi, yosh jo'jalarni saqlanishi; 3.Go'shtning biokimyoviy tarkibi. go'shtning mineral tarkibi
3	2- tajriba	00	1	Qalin to'shamali polda. Standart ratsion+Mega premiks +Mahalliy probiotik bakteriyalar 5%li (5 ml)	1.Asrash va oziqlantirish sharoiti. Ozuqani qoplash; 2.O'sish dinamikasi, yosh jo'jalarni saqlanishi; 3.Go'shtning biokimyoviy tarkibi. go'shtning mineral tarkibi

Nazorat so'yim natijalari. Dissertasiyasi ishlarini Jizzax viloyati Jizzax shahar A.Temur mahallasi Tog'oldi ko'chasi 24-uyda joylashgan "Murodov Niyatqul Turdiyevich" YATT xo'jaligida 25.03. 2023 yildan 27.04.2023 yilgacha tajriba o'tkazib broyler jo'jalarini 35 kunlik har guruhdan 3 boshdan jami 12 bosh jo'ja ustida nazorat so'yim o'tkazildi. Olingan ma'lumotlar quyida 2-jadvalda keltirilgan.

2-jadval

Broyler tovuqlarini so'yish natijalari (35 kunlikdan va 42 kunlikgacha)

Ko'rsatgichlar	Guruhlar		
	Nazorat	1-tajriba	2-tajriba
Tirik vazn, g	2768+21,	3036+25,8	3206+27,0

Ta'limning zamonaviy transformatsiyasi

	2		
So'yim vazni, g	1568+21, 6	2305+26,4	2624+28,6
So'yim chiqimi, %	72	73,5	81,8

Broyler tovuqlarini so'yish natijalari broyler tovuqlarining so'yishdan oldingi yuqori massasi ikkinchi tajriba guruhida (3206 g) bo'lib, ular nazorat guruhidan 115,8% ga yuqori bo'lgan va birinchi tajriba guruhlariga nisbatan mos ravishda 110,6% ga yuqori bo'lgan.

Tovuq tana go'shtining so'yish rentabelligi bo'yicha nazorat guruhidan mos ravishda birinchi va ikkinchi tajriba guruhlar 2,1 % va 1,5% ga oshib ketdi.

Shunday qilib, nazorat so'yish natijalari mahalliy probiotik bakteriyalari (5 ml) bo'lgan broyler tovuqlarining ratsionga kiritilishining broylerlarning go'sht mahsuldorligi ko'rsatkichlariga ta'sirini ko'rsatadi. Ikkinchisining o'sish tendentsiyasi, ehtimol, organizmning hujayra tuzilmalarini antioksidant-antiradikal himoya qilish tizimi mexanizmida ishtirok etishining kuchayishi fonida yuzaga keladi, bu o'sish jarayonlarining ko'payishi va go'shtning miqdoriy xususiyatlarining yaxshilanishi bilan birga keladi. Ushbu taxmin J. B. Xess, K. M. Downe, F. Bilgili (2006) sel-pleks broyler tovuqlarining go'shtini qayta ishlash jarayonida mushak to'qimalarining fiziologik namligini saqlashga yordam beradi.

Anatomik kesish natijasida broyler tovuqlarining tana go'shtida qutulish mumkin bo'lgan qismlarning massasi bo'yicha ikkinchi tajriba guruhi nazorat guruhini 2,2 foizga, birinchisini 1,3 foizga ortda qoldirdi.

3- jadval

Broyler tovuqlarini anatomik kesish natijalari, g

Ko'rsatkich	Guruhlar		
	Nazorat	1- tajriba 2 ml	2- tajriba 5 ml

Ta'limning zamonaviy transformatsiyasi

Istemol qilinadigan qismlarning massasi	1245,2+32,2	1254,33+32,4	1272,5+28,0
Istemol qilinmaydigan qismlarning massasi	682,12+20,2	689,0+1,02	693,17+19,82
Jami mushaklarning massasi	1835,23+15,03	1840,0+11,3	1914,95+12,05
shu jumladan:			
ko'krak	818,05+10,08	820,0+1,6,0	930,86+12,62
femoral	280,3+18,2	289,0+1,0,8	312,67+13,77
pastki oyoqlari	156,28+5,69	158,33+6,23	362,53+10,92
Suyak massasi	352,25+6,9	358,33+3,18	350,83+8,92
Munosabat: yeyilmaydigan qismlarga qutulish mumkin	1,82	1,8	2,83
Mushaklar suyaklarga	2,37	2,32	4,6

Ikkinchi guruh tovuqlarida mushak to'qimalarining massasi (1914,95 g) nazorat guruhidan 9,5% ga yuqori ($p < 0,05$), birinchi guruh bilan mos ravishda 10,7%ga yuqori va birinchi guruh ko'rsatkichidan 0,4% ga oshdi. Probiotikni 5 ml olgan ikkinchi guruhda mushaklarning suyaklarga nisbati yuqori darajada bo'ldi. Ushbu ko'rsatkich nafaqat nazorat darajasiga yetdi, balki uni 9,7 foizga oshirdi.

Anatomik kesish natijalari shuni ko'rsatadiki, Probiotikning ikkinchi tajriba guruhining ratsioniga Probiotik preparati shaklida qo'shilishi so'yish hosildorligi va qutulish mumkin bo'lgan qismlar sonining ko'payishiga olib keldi. Balans

tajribasi va anatomik kesishning yuqoridagi natijalariga asoslanib, so'yish hosildorligi va qutulish mumkin bo'lgan qismlar sonining ko'payishiga yordam bergan ikkinchi tajriba guruhidagi eng yaxshi protein metabolizmi deb taxmin qilish mumkin.

Xulosa. Hozirda biologik korxonalar tomonidan probiotik preparatlar suyuq va quruq shaklida ishlab chiqarilmoqda. Eng keng tarqalgani quruq shakllardagi probiotiklar - kukun, tabletkalar va granulalar ko'rinishiga ega. Quruq shakldagi preparatlar bir xil turdagi bakteriyalar shtammlaridan yoki har xil turdagi bakteriyalarning bir nechta shtammlaridan foydalanishga imkon beradi. Probiotiklardan foydalanish hech qanday salbiy reaksiyalarni keltirib chiqarmaydi. Ular atrof-muhit va chorvachilik mahsulotlarini iste'mol qilish uchun xavfsizdir. Probiotiklarni ishlab chiqarish uchun ko'pincha laktobakteriyalar, bifidobakteriyalar, ayrim patogen bo'lmagan streptokokklar va esherixiya bakteriyalaridan foydalaniladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risidagi dasturi. www.lex.uz. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmonlari va qarorlari
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoevning 2018 yil 13 noyabrdagi "Parrandachilikni yanada rivojlantirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" PQ-4015-sonli Qarori www.lex.uz.
3. Kasumov, S. N. qishloq xo'jaligini oziqlantirishda selenni qo'llash asoslari. jo'jalar / S. N. Kasumov // Moskva, 1981. 55s.
4. Kashperova, T. A. genetik modifikatsiyalangan dizayn immunobiologik va vaksinalarning yangi avlodini rivojlantirish uchun mikroorganizmlar / T. A. Kashperova, N. G. Romashcheva A. B. Nesterov // biotexnologiya. - 2004. - № 5.
5. Malik, E. V. tovuqlarning ichak mikrobiotsenoziqiga sanoat etishtirish texnologiyasining ta'siri / E. V. Malik, A. N. Panin, N. I. Malik // Probiotiklar va funksional ovqatlanish. Peterburg, 2007, 51 - Sahifa